

Shah Gabriella

Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet

A festészet Nógrád megyében a 20. században

Készült a „Nógrád-Novohrad kulturális örökségvédelmi hálózat kialakítása, értéktérkép készítése” tárgyú HUSK/0801/0063 azonosító számú projekt” keretében

Tanulmányom tárgya a 20. század festészete Nógrád megyében. Arról a folyamatról nyújtok áttekintést, amelyen a megyei képzőművészeti élet a 19. századtól az ezredfordulóig végbement. Nógrád megye művészeti élete ugyanis a „semmiből” emelkedett napjainkra országos és nemzetközi rangra. Írásomban Nógrád megye képzőművészeti életének néhány meghatározó festőjét mutatom be.

A képzőművészet története Nógrád megyében

Nógrád megye festőművészetének történetét csupán a 19. századig tudjuk visszavezetni. A megye legelső elismert művésze az 1855-ben született **Kubányi Lajos** volt, aki a 19. század nyolcvanas éveitől 1912-ig számos művészeti megbízást kapott. A 19. század elejéről **Lányi Sámuel** (1792-1860) kékkői földmérőt ismerjük, aki Barabás Miklós baráti köréhez tartozott, de csupán kedvtelésből festett. **Önarcképét** a Magyar Nemzeti Galéria őrzi. (1. kép) 1826-ban Mocsáry Antal Nemes Nógrád vármegyének historiai, geographiai és statistikai esmertetése (Pest, 1826) című művében több rajza jelent meg. Számos rajzot, hiteles és pontos ábrázolást készített a nógrádi tájakról, várakról, de a rézmetszeteket már egy pesti művészhez, Lehnhardt Sámuelhez vitte. Rajta kívül senkit nem ismerünk ebben a művészeti ágban.¹ Ebben az időszakban még nem volt a megyében képzőművészeti gyűjtemény, sem kiállítóhely. Az 1891-ben Nagy Iván által létrehozott balassagyarmati Nógrád Vármegyei Múzeum historiai gyűjteménynek adott helyet, míg Losoncon a szépművészeti gyűjtemény létrehozása csak az ötlet szintjéig jutott el, megvalósulására sokat kellett várni.

A megyében a képzőművészeti kiállítások rendszere is csak nagyon későn alakult ki. Balassagyarmaton az első tárlat 1905 októberében nyílt meg, Losoncon 1907-ben, Szécsényben 1910-ben.

Losonc történetében gyakran váltakoztak a katasztrófák és gazdasági fellendülés időszakai. A 20. század első éveiben érződött a „boldog békeidők” hatása, de az első világháború és különösen annak befejezése, újra összezilálta a város életét. Losoncot az újonnan alakult

¹ Praznovszky Mihály: Művészsors a XIX. század végi Nógrád megyében (Kubányi Lajos) In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, Salgótarján, 1984. 101 p.

Csehszlovákiához csatolták, virágzó iparából sokat veszített, sokan elköltöztek. Mégis megmaradt az igény, folytatni azt az életstílust, amelyet a békés évek alatt a polgárok megszoktak. Ennek köszönhető, hogy itt szívesen telepedtek le olyan értelmiségi személyiségek, művészek, akiket a háború vihara véletlenszerűen vetett ide. Így volt ez Gerő Gusztávval, aki a fogság évei és tanulmányai befejezése után telepedett le végleg Losoncon, de ide tért meg tartalékos tiszti szolgálata után Gyurkovits Ferenc, Rudnay Gyula és Cseh Lajos is.² Írásom további részében már a Trianon utáni határoknak megfelelő Nógrád megyében élő alkotókra helyezem a hangsúlyt.

A 20. század elején Nógrád megye kedvelt hely volt a művészek körében. **Benczúr Gyula** (1844 – 1920) Mikszáth Kálmán javaslatára költözött Nógrádba. Dolányban vett birtokot és itt alkotott 1910-1920 között. A magyar történelmi festészet egyik legnagyobb alakja, Benczúr Gyula 1844-ben született Nyíregyházán, de kisgyermekkorától Kassán nevelkedett. Művészeti tanulmányait 1861-ben kezdte meg Münchenben. Hunyadi László búcsúja című történelmi festményével 1866-ban nagy sikert aratott Pesten. Egyidejűleg több arcképet is készített. II. Lajos bajor király megrendelésére festett alkotásai közül jelentős XVI. Lajos és családja a versailles-i palota megrohanásakor, valamint XV. Lajos és Dubarry (1874) című festménye. Olaszországi tanulmányútjának hatását tükrözi a Vajk megkeresztelése (1875) című műve. 1873-ban Münchenben feleségül vette Gabriel Max müncheni festő nővérét, Linát. 1876-ban a müncheni Képzőművészeti Akadémia tanára lett. 1883-ban hazatért, s haláláig a mesteriskola igazgatójaként mint korának hivatalosan elismert művésze működött, akit megrendelésekkel, művészeti és közéleti kitüntetésekkel halmoztak el. A millenniumra 1896-ban festette meg a Budavár visszavétele című alkotását. Művészetét mindinkább a pompás kosztümök, hatásos jelenetek külsőleges ábrázolása jellemezte. Számos reprezentatív, az arisztokrácia és a politikai élet alakjait ábrázoló portréja közül nevezetesebb Károlyiné, Ferenc József, gróf Tisza István, Trefort Ágoston stb. arcképe. Működése nyomán a reprezentatív portré a századforduló kedvelt s tanítványai által tovább művelt műfaja lett. Mitológiai jeleneteket (Bacchánsnő, Perseus és Andromeda stb.) virágok közé helyezett puttókat (Mályvák között,

² Sz. Haltenberger Kinga: Gömör és Nógrád művészei 12. Gömör Kishonti Művészeti Egyesület, Rimaszombat (<http://www.gomorország.sk/517.html>)

Venus galambjai stb.) s számos önarcképet is festett. 1906-ban a főrendiház örökös tagjává nevezték ki.³ Az idősödő művész dolányi birtokvásárlása után élete hátralévő éveit jórészt itt töltötte. Halála után itt helyezték örök nyugalomra. Tiszteletére 1927-ben a falu felvette a Benczúrfalva nevet. Benczúr lányának, Dolányi Benczúr Idának (1876-1970) virágcsendéletei ismertek.

A pásztói kistérséghez tartozó Bujákra **Glatz Oszkár** (1872 - 1958) költözött. Az 1900-as évek elejétől negyven esztendőn át minden nyári és iskolai szabadidejét felhasználva itt tartózkodott. Egészen haláláig, 1958-ig élt a bujákiakkal a Kossuth-díjas festő. Glatz Oszkár 1890-ben Münchenben Hollósy Simonnál, majd a párizsi Julian Akadémián tanult. 1896-ban részt vett a nagybányai festőcsoport megalakításában. A nagybányai parasztok életét derűs hangulatú plein air képekben ábrázolta, 1897-től kezdve szerepelt kiállításokon; kezdetben íróportré-rajzaival aratott sikereket.⁴ 1914-1938 között a Képzőművészeti Főiskola tanára volt. Művészeti íróként is tevékenykedett, sok cikket írt a népművészet megőrzése érdekében. A nagyvárosi élet, egyre kevésbé kötötte le, az alkotómunkához szükséges nyugalmat Nógrádban, Bujákon találta meg. Itt alakította ki naturalista stílusát. Glatz Oszkár maga fogalmazta meg: „Az én műtermem a falusi szoba”. Nemcsak a táj szépsége, a falusi emberek közvetlensége, hanem a népviselet színpompája is megihlette. A Bujákon született festményeinek témája a környékbeli táj (*Téli táj*, *Tájkép a Tótszögről*, *Köves tájkép*), a falusi emberek, gyermekek (*Bözsi csodálkozik*, *Kisfiúportré*, *Borivó*, *Kislány kosárral*, *Kisfiú-kislány*, *Világvándor*), anya gyermekével (*Margit csecsemővel*), öltözködő lányok (*Ilona öltözik*), életképek, dolgozó parasztok (*Szántó*, *Kaszafenő*, *Alvó pásztorfiú*, ***Meseolvasás – 2. kép***). Minden képén nagy hangsúlyt fektetett a viseletek részletes kidolgozására. Az itt készült műveinek jó részét, pontosan 40 darabot, a művész menyé 1982-ben a falunak ajándékozta. 2008-ig a gyűjteményt letétként a Nógrádi Történeti Múzeum őrizte. Ma a nagyközönség a műveket, Glatz Oszkár feleségének, Wildner Máriának és fiának, Glatz Henriknek alkotásaival együtt Bujákon megtekintheti.

³ <http://www.hung-art.hu/frames.html?magyar/b/benczur/muvek/index.html>

⁴ <http://www.hung-art.hu/frames.html?magyar/g/glatz/>

Salgótarján a 19. század közepétől, a szénbányászat megindulása után indult rohamos fejlődésnek. 1900-ra már a megye legnépesebb települése lett. A várossá nyilvánítás jótékony hatására 1930-ban megkétszereződött a kereskedelemben és a közszolgálatban foglalkoztatottak száma.⁵ A műszaki értelmiségen kívül a hivatásos művészek is feltűntek, jórészt akadémiai végzettségű, külföldet is megjárt művésztanárok. **Bátki József** (1877 – 1948) zagyarónai születésű festő- és szobrászművész az 1930-as évek közepétől dolgozott Salgótarjánban, **Bóna Kovács Károly** (1897 – 1970) és **Fayl Frigyes** (1889- 1953) szintén Salgótarjánban telepedett le és gazdagította a város művészeti és kulturális életét. A város művészeti életének jelentős lökést adott a 30-as évek közepén megalakult Balassa Bálint Társaság, amely – többek között – szellemi és anyagi mecénás kívánt lenni a város művelődésében.⁶

1945 után a Bányász Szakszervezet keretein belül Bóna Kovács Károly vezetésével képzőművész kör létesült Baglyasalján. Bár a megye és a város művészeinek együttes bemutatkozására már 1952-ben került sor a helyi alkotók szerveződése csupán 1954-ben kezdődött meg nagyobb intenzitással. 1955-ben megnyílt a csoport első művésztelepe Bujákon, majd 1956-ban Cserhátszentivánon.

Bóna Kovács Károly 1897-ben született Salgótarjánban. 1929-től a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult, három évig festő szakon. Mestere Réti István volt. Ezt követően egy évig a szobrász szakra járt Kisfaludi Strobl Zsigmondhoz és Ligeti Miklós szobrászművész műtermét is látogatta. 1923-ban a Magyar Képzőművészeti Főiskola ösztöndíjával Párizsba utazott és beiratkozott a Julian Akadémiára. Majd kőfaragó és szobrászmestereknél vállalt munkát. Szülővárosa 1926-ban megbízást adott számára a római katolikus templom Szent József oltárának elkészítésére. Bóna Kovács Károly Párizsból hazatérve, 1929-30-ban fejezte be főiskolai tanulmányait. Végzett művészként Salgótarjánban telepedett le. Évről évre egyre több megrendeléshez jutott. Nemcsak állami megrendelésekre dolgozott a harmincas években, hanem igen jelentős megbízó volt a katolikus egyház is: több felkérést ka-

⁵ Művészek és mecénások Salgótarjánban 1922 – 1946 Szerk.: Balogh Zoltán és H. Szilasi Ágota, Salgótarján, 1999. 3.p.

⁶ i.m. 5.p.

pott falfestmények és szobrászi munkák elvégzésére Salgótarjában, a környező falvakban illetve Várpalotán.

Baglyasalja templomát 1934-ben szentelték fel. Ennek freskóit, főoltárát, szószékét, és a diadalív Krisztus-fej domborművét Bóna 1934-35-ben készítette el. A „Munka” 1934. szeptember 1-i száma pedig a következőképpen számol be a templomot díszítő művészi munkáról: *„A bányászéletről vett freskók, szobrászművészeinknek Bóna Kovács Károlynak kiváló alkotásai s mintha a kép alakjai élnének, átszellemülten az oltári szentség felé vonzódnak s különösen megható kép a bányászszerecséltenség áldozatai felé haladó szent Borbála, amint Krisztus testét viszi az örök útra induló áldozatoknak.”* Bóna Kovács freskójának szereplői nem elsősorban a mennyek lakói, vagy a szentírás szereplői, hanem a bányásztelepülés lakói, a nap mint nap veszélyben élő bányászok és az őket féltve haza váró családtagok. Istenhez való tiszteletteljes kötődésükről, a bajban felé forduló bizalmukról szólnak a képek. Nem csak a felső, a bolygók és a csillagok között lebegő angyalok sugároznak a fénytől, hanem az alsó, az emberi szint szereplői – bányászok, parasztok, munkások – is fénnel átittottak. Isten elé járultukban a legjobb ruhájukat vették magukra, az mégis kopott, viseltes, ám ezáltal hiteles. A csak lélekkel felfogható felső szféra barokkos lebegésével finom ellentétet képeznek a realiztikus megfogalmazású földi régió figurái. E két világot a fény köti össze, mely által az isteni jóságban való bizakodás, és a fájdalom, a gyász hit általi elviselése, megtartó reménysége szól az istennel kapcsolatot kereső hívőkhöz.⁷

Megrendeléseik között további templomok díszítése szerepelt. A zagyvapálfalvai római katolikus templom belső díszítéséhez fogott. Mint művész 1932-42-ig volt a legtermékenyebb és legeredményesebb, s mint tudását, emberségét tanítványaira sugárzó pedagógus, tanítómester a háború utáni években teljesedett ki igazán. Felkérést kapott a Magyar Művészek Szabad Szervezete Képzőművészeti Szakosztályának Vidéki Szervezetének salgótarjáni csoportjának megszervezésére is.⁸

Ezidőtájt a képzőművészetet Salgótarjában a Bárti József, Bóna Kovács Károly és Fayl Frigyes trió képviselte. Bóna nemcsak az ő munkáikból, de a városban és környékén élő

⁷ H. Szilasi Ágota: Bóna Kovács Károly életrajza - „... jön az idő, és lépései alatt elkopnak a gyönyörű emberarcok...” In: Bóna Kovács Károly (1897-1970), Salgótarján: Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 2003

⁸ u. o.

fiatal amatőr művészek munkáiból is rendezett kiállítást. Járt a üzemeket s munka közben látogatta meg a tehetségesnek tartott ifjakat. Értékelte műveiket, tanácsokat adott nekik, közvetítette számukra azokat az ismereteket, amelyeket egyrészt Budapesten a főiskolán Réti Istvántól, Kisfaludy Stróbl Zsigmondtól másrészt a párizsi Julien Akadémia növendékeként ottani mestereitől tanult. Egyik-másik fiatal meg is hívta Menház utcai műtermébe, ahol valóságos képzőművészeti baráti kör bontakozott ki már a harmincas években. Mások mellett a későbbi Kossuth-díjas szobrászművész, id. Szabó István is meg-megfordult a Menház utcában. A spontán szerveződött kör 1934-ben kiállítást is rendezett a városháza tanácsstermében a Balassi Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság égisze alatt. A rangos zsűri – amelynek Bóna Kovács is tagja volt – mintegy hatvan műből válogathatott. Miután az 1940-es évek elején Pestre költözött, az amatőr képzőművészeti kör – minden jó szándékú segítség, kísérlet ellenére – felbomlott.⁹

Bóna állandó szemlélője volt a körülötte élő embereknek, és mélységes megértéssel közeledett különösen a bányászok életéhez, a kemény, olykor embertelen körülmények között folytatott munkájához. A bányában nem volt szín; csak a formák tömegéből, a mozdulatok erejéből, és főleg az események tragikumából épültek fel Bóna szénrajzai.¹⁰

Bóna Kovács életében is ez az az időszak, amikor a tanítás mellett saját kedvtelésére inkább a festéssel foglalkozhatott, portrékat és elsősorban tájképeket festett. Késő nagybányai stílusában keveredett az oldott impresszionisztikus, fényel átítatott könnyedség és a realizmus földhözköttöttsége. A Salgótarjánt övező Karancs és a Medves-hegység erdejeit, a baglyasi dombokat és a várost festette. (pl.: *Erdei fények*, *Baglyasi táj ősszel*, *Salgótarjáni cigányutca*, ***Baglyasi nyár*** - 3. kép)

A salgótarjáni Acélgyárral kötött három éves szocialista szerződésének (1954-58) lejártával – melyben vállalta a munkafolyamatok festményeken történő megjelenítését (*Formaöntők*) –, s mely munka elvállalására a kor elvárásai mellett a megélhetési nehézségek is

⁹ Csongrády Béla: Nemcsak alkotóművésznek volt kiváló – Mozaikok Bóna Kovács Károly művészetpedagógiai munkásságából In: Bóna Kovács Károly (1897-1970), Salgótarján: Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 2003

¹⁰ u.o.

rakényszerítették, az 1956-os események után ismét Budapestre, Rákoshegyre költözött családjával. 1970-ben ott érte őt a halál.

Ahogy az a bevezetőben érzékeltettem, Nógrád megye képzőművészeti élete a 60-as évektől kezdett el fokozottabban élénkülni: képző- és iparművészek telepedtek le a megyében, vagy már az itt élők váltak alkotásaik révén híressé, műteremlakások épültek, és aktívvá vált a megye kulturális élete is. Üzemi képzőművész köröket hoztak létre, melyek keretében az gyárak vásárlásokkal, munkalehetőség teremtésével támogatták a művészt, aki ennek ellenében kiállításrendezést, ismeretterjesztést vállalt. 1965-ben megindult a megyei képzőművészet közép-szlovákiai kapcsolata is.

Csohány Kálmán Munkácsy – díjas grafikusművész, a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének alelnöke 1978-ban már a következőket írta Nógrád megye művészeti életéről: *„Megpezsdült az ország képzőművészeti élete, elmosódott a különbség a főváros és a vidék művészeti igénye, színvonala és teljesítése között. Városok és községek létesítenek képtárakat, kisgalériákat, rendeznek rendszeresen kiállításokat. Országszerte alkotótelepek látják vendégül a művészeket, és gyakorlattá vált nemzetközi művésztелеpek létesítése. Ebben az országos méretű fejlődésben Nógrád megye és Salgótarján – bátran kimondhatjuk – a legjobbak között vállalt részt, és a vállalat részt a legjobbak között teljesíti. Egy-két évtizede még fehér hollóként találhattunk képzőművészeti kiállítást a megye két városának valamelyikében. Most Nógrád megyében egy két falu jelentheti a fehér hollót, ahol nem rendeztek kiállítást, vagy nem tartottak képzőművészeti ismeretterjesztő előadást. Galériák és minigalériák születtek, vándorkiállítások keresik meg a legeldugottabb falvakat is, - és országosan ismert és nagy jelentőségű az évről évre ismétlődő, már hagyományokat őrző Tavaszi Tárlat. Ez a tervszerű, összehangolt, folyamatos munka hozta létre a megye és a város áldozatos segítségével és gondoskodásával a salgótarjáni nemzetközi művésztелеpet, mely először 1974-ben nyitotta meg kapuit. Ez a kapu befogadásra nyílt.”¹¹*

¹¹ Intersymposion 1978, a Salgótarjáni Nemzetközi Művésztелеp kiállítási katalógusa

Salgótarján kulturális életének meghatározó személye az 1918-ban Leszenyén született **Iványi Ödön** volt, aki gyermekkorát Nógrádban, Cserhátszentivánon töltötte. 1943-ban fejezte be a Képzőművészeti Főiskolát, ekkor Bajára került, majd 1954-ben Salgótarjánba költözött. Tevékenyen munkálkodott a város és a megye kulturális felemelkedésén a megyei könyvtár igazgatójaként, a Palócföld kulturális folyóirat szerkesztőjeként, a Madách Imre Gimnázium rajztanáraként, több képzőművészeti kör és a sziráki alkotótábor létrehozójaként és vezetőjeként. Korai olajfestményeinek színvilága sötétebb tónusú. Figurális kompozícióihoz inkább földszíneket használt. 1960-as, 1970-es években már érződik a rá oly jellemző világos színvilág, ami révén a fények festőjének is nevezik őt. Ekkor vált fő kifejezőeszközzé az akvarell. Tájképeit a tisztaság és a fénybe oldott színek jellemzik.¹² Iványi Ödön alkotói periódusának utolsó évtizedében a fények megragadása vált az elődleges művészi feladatává. Ő maga így vallott erről: „...*valahogy elfelejtették a mai piktorok a fényt, pedig ezt mindig újra kell fogalmazni. Akvarellben, olajban újra szeretném fogalmazni a fényt. Nem az impresszionista, hanem a testes fényt, ami szerkezetileg belemegy a képbe, s amitől a kép belső világítást kap.*”¹³ A napszakok és az évszakok változásait, hangulatait érzelmgazdagon tudta megragadni. (pl.: *Reggel, Tavasz, Alkony, 4. kép*) Egykori tanítványai, és Salgótarján város művészetet kedvelő közönsége ma is szeretettel, elismeréssel emlékezik Iványi Ödönre.

Bóna Kovács Károly tanítványa volt az 1938-ban Baglyasalján született **Somoskői Ödön**. 1968-ban szerzett diplomát a Képzőművészeti Főiskolán. Évtizedekig jelen volt Nógrád megye képzőművészeti életében. Művészetének fő témái a természet és a kétkezi ember, illetve e kettő viszonya. Festészetének alapvető vonása a valóságközeliség. Egyrészt beszámol azokról az élményeiről, melyeket a természeti világ váltott ki belőle, másrészt a tevékeny hétköznapi világ emeli művészi alkotássá. Figurái földijeit köréből erednek: az építőmester, a kohász, a batyuzó. A figurák nem szólnak ki a műből, csendes-bús komolyságukban végzik mindennapi teendőjüket: a rózsét gyűjtő öregasszony, a létrát cipelő építőmunkás, a családi

¹² K. Peák Ildikó: Iványi Ödön emlékkiállítás a Nógrádi Történelmi Múzeumban, kiállítási katalógus, Salgótarján, 2003

¹³ u.o.

otthon melegéről gondoskodó nénike, sőt a munkában elfáradt szántóvető is, aki a déli hangszó után csendben elfogyasztja ebédjét. Témáival a valóság ábrázolásának objektivitására törekszik, de mégis költői. Műveinek misztikumát is ez adja. Somoskőinél a munkaábrázolása komolyság és az áhítat légkörét árasztja. A föld és az ember évezredes kapcsolatának misztériumáról szólnak festői metaforái. Művészi hitvallását így fogalmazza meg: *„Megfesteni a változó világot úgy, hogy az általam érzett emberi és társadalmi igazság munkáimban minél jobban kiteljesedjék. Színeim: égetett siena, umbra, sárga, okker, angolvörös, melyek természetes formáikban is megtalálhatók. Engem valahogy a földre mint őanyagra emlékeztetnek, melyből terem az élet. Nagyon szeretem a földet, a frissen szántott föld mély, termékeny illatát, s az ezzel birkózó, küzdő ember kérges tenyerét, mélyen barázdált kemény arcát, melyet a munka tett ilyen nemessé és igazzá”.*

A figurális kompozíciók mellett képei zömét csendéletek és tájképek alkotják, a maguk örökké változó, fejlődő elevenségükben. Tájábrázolásaiban felfedezzük azt a tipikusan nógrádi jellegzetességet, melyet csak egy helyi ember érthet, érezhet meg.

Művészetének központi témája az elmagányosodás folyamata, az étellel való számvetés, az öregek testet-lelket ölő magányossága a nehéz sors aggaszóan nyilvánvaló jeleivel. A *Vándor*, a *Ketten*, az *Anyám* és az *Ablak* című képei kitűnő folyamati ábrák az elhagyatottságra. A fiú elhagyja otthonát, öreg szüleit, akik várják hazatérését (*Vándor*). Csendes magányukban ülnek a ház előtti kis padon (*Ketten*), az összetartozás, a néma sorsközösség és a várakozás jelképes tartalmával. Átsuhan a képen egy szelídebb fuvallat a művész megilletődöttségével. 2001-ben lezárult életművének néhány darabját a Nógrádi Történeti Múzeum őrzi.

Lóránt János Demeter művészete sok szalon kötődik Salgótarjánhoz, közel húsz évet alkotott a városban, illetve a Nógrád megyei Mátraalmáson. Salgótarján művészeti életének meghatározó személyisége volt. A Nógrádi Történeti Múzeum képzőművészeti gyűjteménye számos festményét és grafikáját őrzi. „Főként a végtelenséget sejtető kopár tájak, folyóparti térségek érdeklik, ahol rendszerint magányos vagy mechanikus rendben megjelenő apró alakok tűnnek fel. megteremti tömbös, magukba roskadó, zárkózott lényeit, akik szemlátomást a föld gyermekei, ám ilyenformán is mélységesen magányosak és elhagyatottak. Annál is in-

kább, mivel monokróm szürkés, okkeres képfelületeket alkot. Ezzel valami álomszerű misztikát kölcsönöz látomásainak. A 80-as években kipróbálta a textíliákban rejlő képalkotási lehetőségeket. Talán ez is közrejátszik, hogy ettől kezdve festői előadása is színesebbé válik.¹⁴ Az utóbbi évek során alkotott képei ironikusak, melyeknek szereplői szerethetőek.

A Somoskőújfaluban élő Kossuth-díjas **Földi Péter** a hazai kortárs képzőművészet kiemelkedő alakja. Első mestere Somoskői Ödön volt. Az egri Tanárképző Főiskola matematika-rajz szakán végzett Blaskó János, Seres János, Nagy Ernő tanítványaként; tanulmányait a Magyar Képzőművészeti Főiskolán fejezte be. 1995-től az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola docense. Művészetét számos díjjal jutalmazták, 2007-ben megkapta a Kossuth-díjat, 2009-ben pedig a Prima Primissima – díjat kapta meg.

Festészetének ihlető forrása az otthona, Somoskőújfalu és a környéke, az ott élő emberek, (A kocsis lánya, Vízmerítő), állatok, termőföldek. Mindezek azonban csak elindítói egy-egy témának, melyek a világ és a kozmosz rendjét mesélik el. Földi Péter lelkéhez közel állnak az ún. „világrendező” gyermekrajzok is, melyekkel évekig mélyrehatóan foglalkozott. Vásznain kacsák, csikók, spirálok, körök, táltosok és sámándobok, magvetők és csírázó növények szerepelnek. E hétköznapi témák és formák azonban a világmindenség megismeréséhez szükséges eszközöket kínálják fel, ami által beavatáson eshetnek át a „látók” és mindenki oly mértékben, amennyire az adott élethelyzete képessé teszi.

Földi Péternek mindössze kettő bibliai témájú alkotása van, mégis határozottan állíthatom, hogy *Én Istenem, én Istenem* című alkotása (5. kép) az egyetemes művészettörténet egyik legkiválóbb alkotása a keresztfeszítés témakörében. Földi Péter képében benne van az önként vállalt szenvedés. A vakítóan fehér háttérből a megfeszített Krisztus határozott kontúrajai emelkednek ki. A kereszt lábánál a szokásos Földi – jelkép egy kacsaszerű tyúklény álldogál. Ez a Fiastyúk - népi nevén Csibéstyúk. A szimbolikában a kacsához olyan fogalmak tartoznak, mint anyai, védelmező, kényeztető, teremtéssegítő. Tehát a kacsaszerű lény Máriát, Jézus anyját helyettesíti. A világ legkülönbözőbb népeinek mítoszaiban a kacsza a Felső világ Urának segítője a teremtésnél, mert az Ősvízbe merülve ő hozza fel a Földet. A

¹⁴ Szuromi Pál: Lóránt János Demeter; http://artportal.hu/lexikon/muveszek/lorant_janos_demeter

hantik a Tejutat kacsauútnak is nevezik, az Égisten fiait pedig kacsafiaknak. Krisztus halála egyben Földi Péter képén is a feltámadás, azaz az újjászületés jelképe. De mi teszi még kiemelkedővé ezt a festményt? Krisztus kezének ábrázolása. Saját hüvelykujjával nyomja a szögeket saját tenyerébe. Egyértelművé tesz ezzel a mozdulattal az önként vállalt szenvedést: értünk, mindannyiunkért. 2009-ben készült el a másik vallásos témája, *Harmadnapon* címmel, mely az elsőt remekül kiegészíti, és megtörténik a várva várt feltámadás.

A fiatalabb nemzedék tagja a pécsi születésű, Salgótarjánban otthonra lelt **Gelencsér János**. Képzőművészeti munkássága tartalmilag közel áll a népmesék világához, de formanyelve ugyanannyira távol is. A mai korba, az ún. „rohanó világba” helyezi ugyanazt a problémát, melyekről akár a népmesék, akár a népballadák szólnak. Minden műve az emberről és az örök emberiről szólnak. Különös módon megnyújtott, eltorzított figurái görbe tükröt tartanak elénk, emberi jellegzetességeket, tulajdonságokat megjelenítve. Szeretetteljes ironia jellemzi alkotásait, gyengeségeink, testi-lelki torzulásaink megértése. A festmények színvilága is inkább sötét, fenyegetőbb hangulatot sugall. A művész a hordozóra durva szövésű zsákvaszon anyagot applikál, melyre erőteljes, mély színekkel fest. Gelencsér János festőművész üzenete a töretlen emberi kitartásról s akaraterőről szól, s arról, ha nem is látjuk az út végét, folytatnunk kell a vándorlást, bármennyi akadály is tornyosul elénk. Célokot keresve, ki kell lépnünk mindennapjaink taposómalmából.

A cigányság gazdag és sokrétű kézműves és zenei hagyományokkal rendelkezett, ám nem volt képzőművészete. A cigány képzőművészet újkeletű jelenség. Nyugat-Európában a harmincas-negyvenes években kezdődött el a cigány képzőművészek jelentkezése, Közép- és Kelet-Európában, így Magyarországon is a hatvanas-hetvenes években. A magyarországi naiv cigány képzőművészet nagy, felszabadító hatású egyénisége Balázs János volt.

Balázs János 1905. november 27-én született Alsókubinban. Családjával 5 éves korában költözött Salgótarjánba. A helyi elemi iskolában mindössze két osztályt végzett el, ám autodidakta módon - szenvedélyes olvasással, egyéni tanulással - fejlesztette műveltségét, alakította ki eredeti világlátását. Emellett 10 éves korától kezdve egész életén át dolgozott, az

erdőn tűzifát, gombát gyűjtött, vályogot vetett, szenet válogatott - alkalmi munkával egészítve ki a család szerény jövedelmét. A nagyvilággal tragikus körülmények között, a háborúban, katonaként ismerkedhetett. 37 évesen vitték ki a frontra, ott szolgált, majd három év hadifogság után 43 évesen tért haza. Salgótarját többé nem hagyta el, itt élte le magányos életét.

A Pécskő-utcai cigánydombon álló kis kunyhója volt egész életében lakhelye, otthona, sőt zseniális művészete megszületésének helyszíne. Ebben a szűkös térben csodás festmények, versek százai formálódtak határtalan művészi világegésszé. 63 évesen, 1968-ban kezdett rendszeresen alkotni, és 8 éven át lázas elszántsággal dolgozott. Teremtő munkájának csak betegsége vetett véget. 1977-ben halt meg Salgótarjánban. Bizarr képzeletű világ a Balázs Jánosé. Festményein emberek, állatok, szörnyek, egzotikus növények, gyümölcsök zsúfolódnak egymás mellé és hol valamiféle nehézkedési erő tartja őket össze, hol pedig valamilyen titokzatos sugallatnak engedelmeskedve, valamiféle kataklizma örvényébe kerülve, repülnek, zuhannak egymással összekeveredve. Ezek a bizarr fantáziájú képek – a látvány meghökkenítő különösségén túl – mélyebb értelmet is hordoznak, sajátosan egyéni világkép, életfilozófia, etikai magatartás jut benne kifejezésre. (Pl.: *Szétlátásaim a világra*, 6. kép). Balázs az emberi történelmet a jó és a rossz küzdelmeként, mintegy személyes problémaként éli újra, és az alkotás kínzó viaskodássá, a feloldatlan ellentmondások, indulatok megidézésévé válik. Balázs művészete a maga nemében egyedülálló teljesítmény, és a naiv, tárgyias és spontán expresszív művészet terén, nemzetközi szinten is a legnagyobbak közé tartozik.¹⁵

A hetvenes években jelentkezett roma képzőművészek közül jelentős még a salgótarjáni **Balogh Balázs András, Oláh Jolán** művészete.

Salgótarjánból indult Fábíán Gyöngyvér és ef. Zámbó István, akik szintén meghatározó jelenségei a mai magyar képzőművészetnek. Salgótarjánban és országosan is számon tartott említésre mindenképpen érdemes festőművészeink Mustó János, Pataki József, Szabó Gáspár, Bojtor Károly, Orosz István, Losonczy Ildikó, a fiatalabb generációból Kalocsai Enikő és Földi Gergely stb.. Fontosnak tartom azonban kiemelni, hogy a festők mellett igen jeles

¹⁵ <http://www.valtozovilag.hu/rx/magyarorszagiromak.htm>

grafikusok alkottak és alkotnak ma is Nógrád megyében. Az ő életművük bemutatása külön tanulmányt igényel.

Balassagyarmat a középkor óta az Ipoly mente kulturális központja. Az egykori sokféle vallás, sokféle kultúra termékenyítőleg hatott a szellemi életre.¹⁶ Az első képzőművészeti kiállítást a megye többi településéhez hasonlóan, csak igen későn, a 20. század első éveiben rendezték meg. Balassagyarmat azonban számtalan képző- és iparművészt adott a magyar nemzetnek, és méltán lehet büszke arra is, hogy több évszázados történetében sok olyan embernek adhatott hosszabb-rövidebb időre otthont, akiket a város falain kívül is megbecsülés és elismerés illetett. (pl. Basilides Sándor, Dombrowszky Szaniszló, Farkas András, Lévy Sándor, Párkányi Raab Péter, Réti Zoltán, Szabó Vladimír, Szilcz Mariann, Tokay Ilona, Tóth Sándor, stb.)

Szabó Vladimír kiváló – művész Balassagyarmaton látta meg a napvilágot 1905. december 5-én. 1922-ben a szüleivel Budapestre költözött. A Képzőművészeti Főiskolán Csók István, Vaszary János és Rudnay Gyula tanítványa volt. Pályája elején grafikával foglalkozott, a Híd című folyóirat mellett számos irodalmi művet is illusztrált. Az 1930-as évektől aprólékos rajzosságú, szárnyaló fantáziájú, a humort sem nélkülöző, groteszk megjelenítésű grafikákat és festményeket alkotott. Életműve nagyobbik részét grafikák, kisebbik hányadát festmények alkotják. Külön kategóriát képviselnek történelmi tárgyú képei a magyar történelem nagy alakjainak és mozgalmainak életéből. Képein a múlt világát idéző figurákat vonultat fel, a kompozíciókban - önironikus ábrázolásban - saját magát is gyakran feltünteti. Visszatérő motívumai: az érintetlen természet, a víz, a lovak és macskák, a meztelen női testek és az öreg pár. Munkácsy-díjjal 1953-ban és 1954-ben tüntették ki, a kiváló művész címet 1980-ban kapta meg. Képi nyelvezetét finom, aprólékos rajzosság, részletező előadásmód, élénk fantázia és meseszerűség, árnyalt lélektani érzék, valamint a humor és a groteszk megjelenítés iránti vonzalom jellemzi. A pásztói képzőművészeti gyűjtemény két kiemelkedő festményét őrzik. A **Festőiskola** (7. kép) című olajképén egy műterembe kapunk bepillantást. Az agg mű-

¹⁶ <http://www.nograd.net/towns/bgyarmat/kultura.html>

vésztanár festőtanoncainak magyaráz, mögötte fiatal tanítványa, akinek hasonlósága az öreg tanárral vitathatatlan, talán a jövő művészenek szimbóluma. Mellette a két tökéletes szépségű, ruhátlan, pózba merevedett testtartású modell áll. A kép jobb oldalán ül a hajdani szépség, az egykori modell, utalva arra, hogy a szépség is, mint minden a földön, múlandó, csak a művészet örök. Az elmúlás vízióját erősíti meg a modellek mellett felállított csontváz is. Másik igen kiváló alkotása, a *Gőzfürdő* a megtisztulás és az újjászületés allegóriája. Mindkét említett alkotáson maga a művész is feltűnik, mint annyi más művén, önironikus ábrázolásban. Szabó Vladimir művészete mögött mindig bölcséleti fedezet áll; ebben rejlik művészetének, mesélő stílusának nagysága.

Ugyancsak Balassagyarmathoz kötődik **Jánossy Ferenc** is, aki 1965-től élt és alkotott a városban, és életének tizenöt évét itt töltötte. Szeifert Judit művészettörténész, Jánossy Ferenc művészetének kutatója azt írja, hogy öntörvényű, egyszerre gyötrődő-önpusztító és szellemes-kedélyes személyisége a magyar művészettörténet magányos alakjává teszi Jánossyt. Művészi életútja szinte tipikusnak mondható állomásokat érintett. A szocreál egyre erősödő szorítása idején, 1945 és 1950 között végezte művészeti tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, de intenzív kapcsolatban inkább az Európai Iskolával állt. Itt mutatkozott be az 1948-as Fialatok tárlatán nagyobb méretű szürreális-absztrakt festményekkel és hidegtűlapokkal. A szocreál évei törést jelentettek pályája szempontjából. 1956 decemberében nyugatra szökött, és Bazelben telepedett le. Az 1957-től 1963-ig tartó emigrációs évek, a nehézségek ellenére, művészete szempontjából új inspirációt jelentettek. Legtöbb Bazelben készült szürreális-figuratív festményének színtere a bázeli karneválok világa lett, amelyek álomszerűen tarka forgatagát a későbbiekben más szürreális kompozícióihoz is felhasználta. (*Bázeli kis karnevál*, 8. kép) A bezártság, amely elől külföldre menekült, csak némiképp enyhült. Saját belső világa egyre inkább burokként zárult rá, s Jánossy önmaga rabjává, illetve saját börtönévé vált, amelyből elszabadulni, kitörni nem tudott. Leveleiben idealizálta az itthoni viszonyokat, és az 1963-as amnesztiát kihasználva hazatért Magyarországra, ahol azonban sem műteremhez, sem jelentősebb kiállítási lehetőséghez nem jutott. 1965-ben gyógyulni jött Balassagyarmatra, sokáig a város kórházának vendégbetege volt. 1968-tól végleg Balassagyarmaton telepedett le, de gyakran utazott Budapestre. Budapesti kiruccanásairól azonban

mindig hazatért balassagyarmati lakótelepi lakásába. Önpusztító életmódja mind jobban felőrölte egészségét. Viszonylag fiatalon, 56 évesen hunyt el.¹⁷ Festészetének európai iskolás bázeli korszaka után a balassagyarmati korszakára a sokalakos nagyméretű, vizionárius munkák a jellemzőek. Még az idegosztályon is folyamatosan alkotott. Ezek a festményei, rajzai megrázó hatásúak. Számtalan expresszív portrét készített orvosairól, betegtársairól. „Itteni munkáinak szín- és tónusválasztása, gyors ecsetjárása nyugtalan lelkiállapotáról tanúskodnak.”¹⁸ A nógrádi táj is megihlette, balassagyarmati, szécsényi utcaképeket, városképeket festett, megörökítette a patvarci, hollókői, sziráki tájat. Jánossy Ferencet leginkább úgy szeretik nevezni: a karneválok festője.

Nógrád festőköltőjének nevezett **Réti Zoltán** ma is Balassagyarmat kulturális életének egyik legmeghatározóbb személye. 1923-ban született Nagyorosziban. 1953-ban szerzett zenetanári oklevelet, majd 1969-ben diplomázott a Képzőművészeti Főiskolán. Az általa alapított balassagyarmati zeneiskola igazgatója lett, és tanára húsz éven át. Alkotói munkásságában fontos helyet foglal el a nógrádi táj és az ott élő emberek. Akvarelljeivel a természet hangulatának érzékletes felidézésére törekszik. Munkásságában fontos helyet foglalnak el zenei tárgyú képei és irodalmi művekhez, például Komjáthy Jenő verseihez, Madách Imre drámáihoz és Mikszáth Kálmán novelláihoz készített illusztrációi. *„A Madách név és Csesztve számomra mást jelenthet, mint sokaknak, az valószínű. Ennek okait próbálom megmagyarázni, a magam számára is. – vallja Réti Zoltán - Anyám többször mondogatta, hogy életének legszebb pár évét fiatal korában Csesztvén töltötte, Madáchéknál a kastélyban. Nekem csodálatos mesének tűnt az egész. Csesztve és a kastély távoli boldogságban lebegett előttem. Abban az időben a csesztvei kastélyban Madách Pál lakott - Madách Imre unokaöccse - három lányával, feleségével és édesanyjával. Ide került az anyám 1903-ban, játszó dajkának.”* Pályakezdőként Réti Zoltán Csesztvére került, ekkor még erősödött benne a falu iránti szeretete. *„A hely szelleme lebeg Csesztve felett. Madách és a falu összetartoznak. Természetesen ez az érzés annál*

¹⁷ Szeifert Judit: Jánossy Ferenc –kiállítás; In: Szépirodalmi Figyelő 2004/6 172-174. p.

¹⁸ Matits Ferenc: Emlékkiállítás Jánossy Ferenc festőművész halálának huszadik évfordulóján, Szécsény - Balassagyarmat, 2003

erősebb, minél közvetlenebb kapcsolata van valakinek ezzel a szépfekvésű, nógrádi kis falucskával. Azt hiszem, ezt a lokálpatriotizmust ápolni kell, elsősorban azért, hogy hasznos legyen, különösen a jövő szempontjából, a jövő érdekében.”¹⁹ Festészetére a hangulatok megragadása, a természet harmóniájának és szépségének megörökítése jellemző. Az ember tragédiájához készített akvarelljei közül néhányat a Nógrádi Történeti Múzeum őriz. Kerényi Ferenc irodalomtörténész írja, hogy Réti Zoltán műveinek egyik legfőbb értéke, hogy visszahelyezte a Tragédiát abba a közegbe, a nógrádi tájba, amelyben az 1859-60-ban Alsósztrégován megszületett. Az édenkert gazdagsága az érlelő palócföldi nyáré, a belőle kiűzött Ádám – a földet túró ember konokságával – otthont hasít ki magának, palóc portát épít, zsúpfedeles házzal, kerítéssel. És a XIV. szín kihűlt, jégvilággá dermedt Földje sem más, mint zörgónadású, téli táj az Ipoly mellékéről; olyan, amilyenre Madách szeme is rápillanthatott alsósztrégovai vagy csesztvei udvarháza környékén.²⁰

Réti Zoltán *Az ember tragédiájának* színeit húsz képben dolgozta fel. A II. színhez készített három alkotásán (9./a,b,c kép) azt a jelenetet látjuk, amikor az első emberpár Ádám és Éva boldogságát, az Éden harmóniáját Lucifer megzavarja. Felkínálja nekik a két fa tiltott gyümölcsét, lázadásra bírja őket az Úr ellen. Megízlelik a tudás fájának tiltott gyümölcsét. A Kerub útját állja a halhatatlanság fája felé igyekvőknek. Ádám és Éva büntetése, hogy kiűzetnek a Paradicsomból. Réti Zoltán e sorozat első lapján a gondtalanul a fa felé sétáló párt látjuk, ahol azonban a hatalmas kígyó látványa balsorsot sejtet. A kép előterében nyugodtan fekvő állatok ellenpontjaként megjelenik az ördögfejű kutya képe is. A sorozat második lapján Éva mint csábító nő jelenik meg, majd a harmadik lap a kegyetlen kiűzetést ábrázolja. Egy tüzes kardot kezében tartó kerub zárja ki a Paradicsomból az összeülőket. Ádám riadtan fut, Éva átöleli, támaszt keres benne. Réti Zoltán a hideg és meleg színek alkalmazásával még drámaibbá teszi a művet.

Réti Zoltán minden egyes alkotásából jól érezhető, hogy minden egyes dűlőúthoz, domboldalhoz, Ipoly-parti vidékhez érzelmi szálak fűzik.

¹⁹ Réti Zoltán: Gondolatok Madách és Csesztve körül In: Palócföld, 1998.

²⁰ Kerényi Ferenc: Réti Zoltán Tragédia-akvarelljei elé In:”... lelke felfelétör” Réti Zoltán akvarelljei Madách Imre Az ember tragédiája című művéhez, Bp.: 1983

Balassagyarmat jeles művésztanára **Farkas András** 1920-ban született Abaujszinán. 1947-ben telepedett le Balassagyarmaton, ahol gimnáziumi tanárként szeretette meg tanítványaival a képzőművészetet. Festményeinek, grafikáinak központi témája a nógrádi falvak és lakóinak élete, mindennapjai és ünnepei. Mély átéléssel, közvetlen előadásmódban készítette alkotásait. A nógrádi táj, a virágzó domboldalak többször meghihlették és olajképek alkotására készítették. Akvarelljei könnyedek, lendületesek. Festészeti munkássága mellett készített irodalmi művekhez illusztrációkat, melyekből több albumban is megjelent válogatás. Különösen Madách Imre *Az ember tragédiája* című munkája foglalkoztatta, melyhez 1949 és 1980 között hét - stílusban és megfogalmazásban is eltérő sorozatot - készített. *„Az élet próbáit kiálló emberek arcából, az Ipolyt szegélyező füzekből, a Palóc föld dombjainak és mezőinek szépségéből építi fel azt a képi világot, amely az esztétikumon túl mindannyiunk számára erkölcsi tanulságot is hordoz. Üzeni a tiszta emberséget, a munka szeretetét, a felelős helytállást, az emberi kapcsolatok megtartó erejét, az élet szeretetét”* - mondta egykori tanítványa a mesterről egy 2009-ben Tatán nyílt kiállítás megnyitójában. ²¹ (**Hazafelé**, 10. kép) Farkas András keze alól festőművészek generációi nőnek ki.

A **rétsági** kötődésű **Adorján Attila** a fiatalabb generáció képviselője 1986-tól Gyémánt László Óbudai Festőiskolájában tanult. 1991-től 1996-ig a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakára járt. Mesterei: Veress Sándor és Mauer Dóra voltak. A hiperrealista és pop-artos elemekből épülő művészete egyéni módon ötvözi a klasszikus festői hagyományokat és technikai megoldásokat a hatvanas években feltűnt, majd a 21. század elején újra virágkorát élő fotórealizmus szenttelen, távolságtartó attitűdjével. Témái a nők, utcai életképek. Munkamódszerére jellemző, hogy a kiindulópontul szolgáló fotót, magazinok képeit kiragadja eredeti környezetéből és újraértelmezi. (**Nő vörös kanapéval**, 11. kép)

Szécsény képzőművészeti élete a közigazgatásilag a városhoz tartozó Benczúrfalváéval szorosan összefügg. Benczúr Gyula egykori műterme, amelyet hosszú ideig

²¹ Elhangzott 2009. október 10-én a tatai művelődési központban Farkas András műveiből megrendezett kiállításon. A tárlatot megnyitotta: Szentessy Éva

id. Szabó István Kossuth-díjas szobrászművész használt. Jelenleg fia, ifj. Szabó Istvánnak és feleségének Nagy Máriának nyújt szobrászati alkotások létrehozására megfelelő terepet. Szécsényben ma a képzőművészetet leginkább Bakos Ferenc nevével köthetjük össze, aki nem festőként van jelen, de mégis megemlítenő grafikai alkotásai és pedagógiai munkássága révén.

A szécsényi kistérséghez tartozó Nógrádmegyer szülötte **Radics István**. 2008-ban bekövetkezett haláláig itt élt és alkotott. A kisterenyei gimnázium tanáraként sok tehetséges fiatalot indított el a művészeti pályán. Képzőművészeti munkássága a nógrádi vidékéből gyökerezik és táplálkozik.

Pásztó képzőművészeti életének fellendülése elsősorban **Csohány Kálmán** nevéhez köthető. A kétszeres Munkácsy-díjas Csohány Kálmán 1925-ben született Pásztón. A Képzőművészeti Főiskola elvégzése után Budapesten telepedett le. A 70-es évektől újra szorosává vált a kapcsolata a szülőfalujával, kiállításokat rendezett, művésztelepet szervezett és egy értékes képzőművészeti gyűjteményt alapozott meg, melyre Pásztó város méltán büszke lehet. Bár Csohány Kálmán grafikus vonult be a köztudatba és a grafikai munkássága a jellemző rá, mégis hatalmas festészeti anyagot hagyott hátra. A festészet műfajából az akvarell állt hozzá a legközelebb. Ezzel a technikával tudta legszabadabban kifejezni önmagát. Csohány a természeti és tájhangulatok iránti nagy fogékonysággal, elmélyülten és sokat akvarellezett pályája kezdetétől, azonban e műfajban is, miként rajzaiban, valami páratlan felszabadultság jellemzi őt a hetvenes évek elejétől. „A mindent mérés biztonságával kerüli meg olykor a konvenciókat, a tematikai és mesterségbeli korlátokat és kánonokat. A színek finom, káprázatszerű lebegtetésében és az ecsetkezelés virtuóz könnyedségében, de legfőképpen az általuk elért poézis tekintetében Csohány ekkori vízfestményei vetekszenek a hazai és külföldi akvarellművészet remekeivel – vallja Supka Magdolna művészettörténész. - Ez a műfaj tette lehetővé a Csohány számára, hogy spontánul követhesse mind drámai, mind lírai érzelmeinek diktandóját, itt tegyen engedményt a hangulat kínálta festői szertelenségnek, s a pusztán vizuális elragadtatottság mellett, a benne bujkáló vérbeli romantikusnak is. Nyilván ez utóbbi hajlama révén fedezi fel Csohány a Napfényes sziklák monumentális látványában a regényes képzelet és érzület geológi-

ai hasonmását: a fenséges, ám kopár és hideg ormokra vetülő meleg alkonyi fény ezért juttatja eszünkbe a komorságából felengedő emberi kedély lassú derülését.”²²

A művész maga érdekesen világította meg, éppen ezekkel az akvarellekkal kapcsolatban, inspirációjának jellegét, mondván, hogy bizonyos természeti jelenségek hangulata szinte hipnotizálja őt, ilyenkor, mondhatni, nem is ő maga választaná ki témáit, hanem azok őt. Leginkább a végletek és kontrasztok ütköztetése izgatta – az *Esős idő* című alkotásában például az, hogy képes-e megragadni a borúra derű hangulatát. A vízfesték technikájával remekül érzékelteti a sötét felhők keltette nyomasztó érzését, amit a már előbújó napsugarak vöröse felold. A hajdúböszörményi művésztelepeken töltött idő indította el Csohányt a kopjafa sorozat megalkotására: számtalan tusrajza és akvarellje örökíti meg a Tiszántúlra jellemző csónakalakú, oszlopos, kontyos, emberalakú fejfákat. A fejfák alakjával ki lehetett fejezni az elhunyt nemét, vagyoni és családi állapotát, életkorát vagy társadalmi státusát. A vastag fából kialakított fejfa az idősebb, gazdagabb embert jelölte, míg a vékonyka a fiatalnak járt. Számtalan szimbólumot faragtak a fejfákra, melyek jelezték a foglalkozást is. Csohány Kálmán Hajdúböszörményből „*már minden panasznál beszédesebb*”²³ kopjafa sorozattal tért haza. (*Kopjafák II.*, 12. kép) E témában készített akvarelljeiben szintén a természeti hangulat megragadását célozta meg. A figuryszerű kopjafákat virtuóz könnyedségű ecsetvonások jellemzik.

A fiatalabb generáció jeles képviselője **Fürjesi Csaba**, aki szintén Pásztót nevezi meg szülőföldjének. Előző tanulmányomban érintettem már szervezői munkásságát, melyet a Ceredi Nemzetközi Művésztelep indításával és évenkénti megrendezésével fémjelezhettünk. Jelen írásomban festészetét mutatom be. Alkotói korszakának elején az absztrakció uralkodott. Színekkel, gesztusokkal fejezte ki a lelki és hangulati állapotát. Ennek lényege tudatalatti képzeleteinek közvetlen, drámai kifejezése volt. Elsősorban nem tanulságot kívánt szolgáltatni, mint inkább az érzelmekre kívánt hatni. Megfogalmazhatjuk úgy is ezt az alkotói periódusát, hogy látványosságzámba menő rituális gesztikuláció. Ez a bővívű gesztusnyelv,

²² Supka Magdolna: Csohány Kálmán Bp: Corvina 1986.

²³ u.o.

vakmerő indulat és tobzódás *Profán mítoszok*²⁴ című ciklussorozatában tömör, letisztult formában jelenik meg. A Profán mítoszok az emberiség mítoszaiból, eredetlegendáiból, a kozmosz és a világ keletkezésének és működésének az emberben lerakódott üzenetinek világi megfogalmazásai. Alkotásain az ókori kultúrák mitológiái, az egyiptomi, a görög, illetve az ókeresztény hagyományok elemeire épül a téma.

Az **Evolúció** című hatalmas méretű alkotásáról (13. kép) azonnal eszünkbe juthat Picasso Guernica című képe. Mindkét képen rengeteg állatmotívummal találkozunk, mindkettőn szorongató tér jön létre, de míg Picasso a háborúról és annak borzalmairól beszél, Fürjesi a születésről, a törzsfeljedésről, illetve arról, hogy mi lehet a következménye annak, ha az ember magát a teremtés koronájaként kikiáltva a természet ellen lép fel. Itt is, - csakúgy, mint Fürjesi Csaba minden alkotásán - nagy szerepet kapnak a jelentéshordozó állatfigurák. A hal, a bika, a kecske mellett a központi figura egy embriószerű mutáns csonk, akinek a lába karként végződik, teste lóláb, a képtérből is ő kiemelkedve. Az ember belelépett a természet rendjébe, felborította azt, felélte maga körül a környezetet, elpusztította erdőit, kilőtte állatait, leaszfaltozta rétjeit, ezáltal magát is tönkretéve. De mi történik akkor, ha az arca elé tett maszkot nem veszi le magáról és nem látja meg a pusztítást, saját pusztulását? Az eredmény az lenne, amit Fürjesi festménye mutat? Elkülönülve, távol a természettől, elfordulva a világtól, feketén, lélektelenül ül és várja a sorsát?

Fürjesi Csaba Profán mítoszok című sorozatának célja, hogy rávilágítson arra, hogy a mítosz jóval több, mint régmúlt korok meséje: kulcs az ember lényegének megértéséhez, és módszer a mai kor embere számára, hogy segítségével újra utat találjon az elveszettnek hitt szentség felé. Tér - rés - így jelöli ezt a ciklussorozatot - melynek lényege - az idő- és tér-nélküliség. Ezeken a képeken egy szintérben vannak a motívumok, tehát nem utal semmi arra, hogy hol játszódik pontosan a jelenet. Nem fontos, - játszódhat bárhol, történhet bárkivel, bármikor. Ami az időt illeti, az az örök jelen. Ez az, melyre rámutat Fürjesi Csaba, me-

²⁴ Shah Gabriella: Profán mítoszok - Fürjesi Csaba művészete, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, 2008.

lyet világhírűsége során megtapasztalt: az ember akárhol él: ember, aki éli a reggeleket, délutánokat, napfelkeltét, napfogyatkozást, ugyanúgy várakozik a másokra, örül a jöttének, (*Hát mégis eljöttél*) ugyanúgy kerül végletes pozícióba (*Végletes pozícióban*) Nógrád megyében, a palócföldön, a fővárosban vagy akár, Fayumban vagy Berlinben. Mert az ember saját lelkét viszi magával minden útra, örömeit, bánatait, s ehhez igazodnak az ottani mindennapjai. Ennek a ciklussorozatnak a mottója lehetne akár az, mint egyik művének a címe: *Carpe diem*. Mégpedig a Seneca-féle bölcsességgel: Aki elmulasztja a pillanatok, végül elmulasztja egész életét. Az élet, akár egy pillanat: mulandó; s miért ne éljünk szépen a kicsit, ha abból áll össze az egész? Tehát ne hagyjuk, hogy napjaink értelmetlenül teljenek, keresni kell az élet igazi célját és minden aprónak tűnő pillanat örömét – mondják tehát Fürjesi Csaba művei.

A pásztói kistérséghez tartozó Béren született **Mihályfi Ernő** (1898-1972), aki politikai tevékenysége mellett elsősorban műkritikusi, műpártoló tevékenységéről nevezetes. Írásom végén röviden mindenképpen szót kell ejtenem róla, hiszen műgyűjtő tevékenysége révén egy országos hírű kollekciót hozott létre, mely kiválóan reprezentálja a századfordulótól az 1960-as évek végéig terjedő időszak jelentős magyar alkotóinak műveit. E gyűjtemény átfogó képet nyújt a 20. század első felének legjellegzetesebb művészeti tendenciáiról. Olyan kiemelkedő alkotók műveit tartalmazza a gyűjtemény, mint Czóbel Béla, Rippl-Rónai József, Derkovits Gyula, Uitz Béla, Berény Róbert, Kmetty János, Iványi Grünwald Béla, Gulácsy Lajos, Mednyánszky László.

Halála után az özvegye a gyűjtemény jelentős részét Nógrád megyének ajándékozta, melyből egy válogatás a Nógrádi Történeti Múzeum képtárában tekinthető meg.

A fentiekből jól látszik, hogy az elmúlt évtizedek alatt Nógrád megye kulturális élete a képzőművészet terén is nemzetközi rangra emelkedett. Rendszeressé váltak a rangos képzőművészeti tárlatok. A felpezsdülő szellemi életet az országos jelentőségű kiállítások mellett a helyi képzőművészek csoportos és egyéni bemutatkozásai, a közgyűjtemények kialakulása, a muzeológiai munka megerősödése is jelzi. Számos galériát jött létre a megye oktatási in-

tézményeiben, könyvtáraiban. Minden város, település kialakította időszakos rendezvényeit, meghonosított helyi vagy országos művészeti szemléket, fesztiválokat.

Mindemellett egy újabb nemzedék került ki az egyetemekről, új tehetségek kaptak lehetőséget a bemutatkozásra, mely Nógrád megye számára igen biztató. Többek között például Birkás Babett, Tar Róbert, Kusnyár Evelin, Bakos Tamara.

Felhasznált irodalom:

Csongrády Béla: Nemcsak alkotóművésznek volt kiváló – Mozaikok Bóna Kovács Károly művészet-pedagógiai munkásságából In: Bóna Kovács Károly (1897-1970) , Salgótarján: Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 2003

H. Szilasi Ágota: Bóna Kovács Károly életrajza - „... jön az idő, és lépései alatt elkopnak a gyönyörű emberarcok...” In: Bóna Kovács Károly (1897-1970) , Salgótarján: Balassi Bálint Megyei Könyvtár, 2003

Intersymposion 1978, a Salgótarjáni Nemzetközi Művésztelep kiállítási katalógusa

K. Peák Ildikó: Iványi Ödön emlékkiállítás a Nógrádi Történeti Múzeumban, kiállítási katalógus, Salgótarján, 2003

Kerényi Ferenc: Réti Zoltán Tragédia-akvarelljei elé In:”... lelkem felfelétör” Réti Zoltán akvarelljei Madách Imre Az ember tragédiája című művéhez, Bp.: 1983

Matits Ferenc: Emlékkiállítás Jánossy Ferenc festőművész halálának huszadik évfordulóján, Szécsény - Balassagyarmat, 2003

Művészek és mecénások Salgótarjában 1922 – 1946 Szerk.: Balogh Zoltán és H. Szilasi Ágota, Salgótarján, 1999. 3.p.

Praznovszky Mihály: Művészsors a XIX. század végi Nógrád megyében (Kubányi Lajos) In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, Salgótarján, 1984. 101 p.

Réti Zoltán: Gondolatok Madách és Csesztve körül In: Palócföld, Salgótarján, 1998.

Shah Gabriella: Profán mítoszok - Fürjesi Csaba művészete, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve, Salgótarján, 2008.

Supka Magdolna: Csohány Kálmán Bp: Corvina 1986.

Szeifert Judit: Jánossy Ferenc –kiállítás; In: Szépirodalmi Figyelő 2004/6 172-174. p.

Internetes letöltések: (Utolsó letöltés: 2010. augusztus 1.)

<http://www.hung-art.hu>

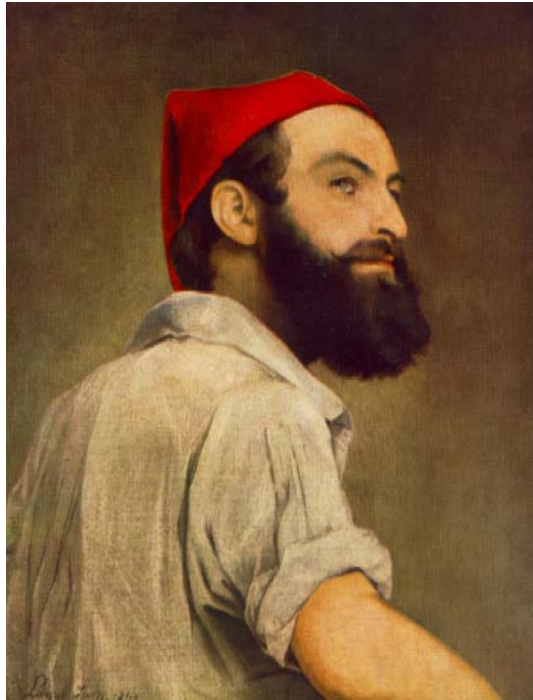
<http://www.nograd.net/towns/bgyarmat/kultura.html>

<http://www.valtozovilag.hu/rx/magyarorszagromak.htm>

Sz. Haltenberger Kinga: Gömör és Nógrád művészei 12. Gömör Kishonti Művészeti Egyesület, Rimaszombat (<http://www.gomorország.sk/517.html>)

Szuromi Pál: Lóránt János Demeter; http://artportal.hu/lexikon/muveszek/lorant_janos_demeter

Mellékletek

1. kép: Lányi Sámuel: Önarckép 1840. olaj, vászon 63x50 cm (Magyar Nemzeti Galéria tulajdona)

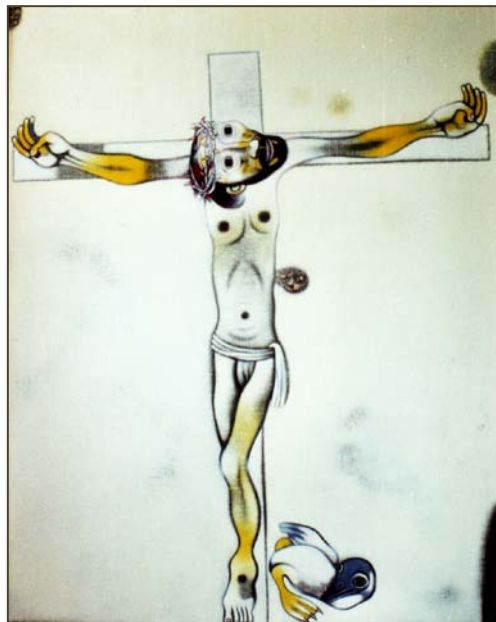
2. kép: Glatz Oszkár: Meseolvasás é.n. olaj, vászon 70 x 60 cm (Buják község tulajdona)

3. kép: Bóna Kovács Károly: Baglyasi nyár, 1951, papír, akvarell , 29 x 40 cm (Bóna Kovács Károly Általános Iskola és Diákotthon tulajdona)

4. kép: Iványi Ödön: Alkony, 1979. papír, akvarell, 37 x 53 cm

5. kép: Földi Péter: Én Istenem, én Istenem... 2001. olaj, vászon 151 x 121 cm (magántulajdon)

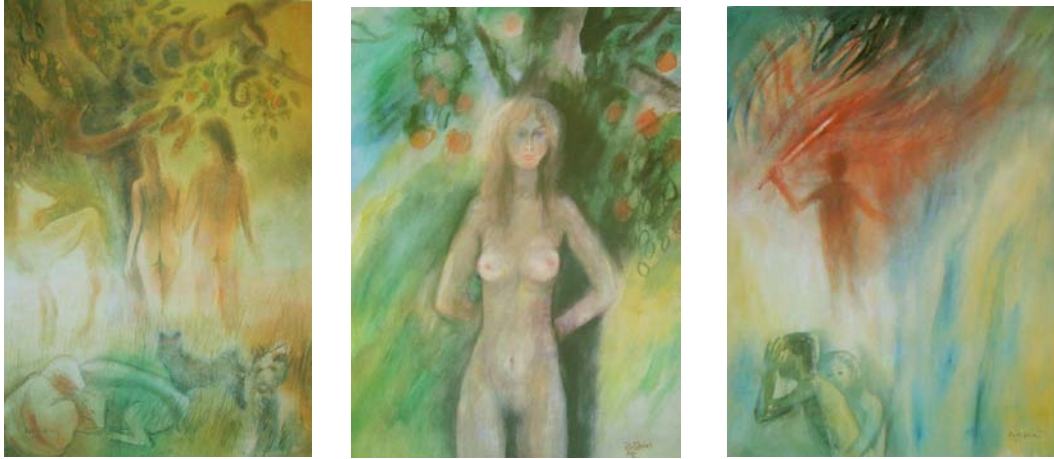
6. kép: Balázs János: Széllátásaim a világba é.n. olaj, vászon 74,5 x 62 cm (Nógrádi Történelmi Múzeum tulajdona)

7. kép: Szabó Vladimír: Festőiskola 1974. olaj, farost 78,5 x 119 cm (Pásztó város tulajdona)

8. kép: Jánossy Ferenc: Bázeli kis karnevál 1960. olaj, vászon m.n.

9. /a, b, c kép: Réti Zoltán: Az ember tragédiája, 1982. II. szín papír, akvarell, m.n

10. kép: Farkas András: Hazafelé télen é.n. olaj, vászon 60 x 80 cm

11. kép: Adorján Attila: Nő vörös kanapéval olaj, vászon 100 x120 cm (magántulajdon)

12. kép: Csóhány Kálmán: Kopjafák II, papír, akvarell 25,9 x 44,8 cm (Csóhány Kálmánné tulajdona)

13. kép: Fürjesi Csaba: Evolúció, 2006. akril, vászon 140x 190 cm (magántulajdon)